

O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASIDA KONSTITUTSIYAVIYLIK VA QONUN USTUVORLIGI: NAZARIY VA AMALIY JIHATLAR

Bo‘ronova Maftuna Shaymardon qizi
Termiz davlat universiteti Yuridik fakulteti 1-bosqich talabasi

Annotatsiya: Mazkur maqolada O‘zbekiston Respublikasida konstitutsiyaviylik va qonun ustuvorligi tamoyillarining huquqiy mohiyati, davlat boshqaruvi tizimidagi ahamiyati hamda ularni ta‘minlash mexanizmlari tahlil qilingan. Konstitutsiyaning oliy yuridik kuchga egaligi, normativ-huquqiy hujjatlar tizimi, sud hokimiyatining mustaqilligi va huquqiy davlat qurish jarayonlari ilmiy jihatdan o‘rganilgan. Shuningdek, maqolada zamonaviy demokratik jamiyatda konstitutsiyaviy qadriyatlarining o‘rni yoritilgan.

Kalit so‘zlar: Konstitutsiya, qonun ustuvorligi, konstitutsiyaviylik, huquqiy davlat, inson huquqlari, sud hokimiyati, normativ-huquqiy tizim, huquqiy islohotlar.

Özet: Bu makalede Özbekistan Cumhuriyeti’nde anayasalık ve hukukun üstünlüğü ilkelerinin hukuki mahiyeti, devlet yönetim sistemindeki önemi ve bunların sağlanma mekanizmaları analiz edilmiştir. Anayasa’nın en yüksek hukuki güce sahip olması, normatif-hukuki belgeler sistemi, yargı bağımsızlığı ve hukuk devleti inşa süreci bilimsel açıdan incelenmiştir. Ayrıca makalede, modern demokratik toplumda anayasal değerlerin yeri ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Anayasa, hukukun üstünlüğü, anayasalık, hukuk devleti, insan hakları, yargı erki, normatif-hukuki sistem, hukuki reformlar.

Abstract: This article analyzes the legal nature of the principles of constitutionalism and the rule of law in the Republic of Uzbekistan, their significance within the system of public administration, and the mechanisms for ensuring their implementation. The supremacy of the Constitution as the highest legal authority, the system of normative legal acts, the independence of the judiciary, and the process of building a rule-of-law state are examined from a scientific perspective. The article also highlights the role of constitutional values in a modern democratic society.

Keywords: Constitution, rule of law, constitutionalism, rule-of-law state, human rights, judiciary, normative legal system, legal reforms.

Аннотация: В данной статье проанализированы правовая сущность принципов конституционализма и верховенства закона в Республике Узбекистан, их значение в системе государственного управления, а также механизмы их обеспечения. С научной точки зрения рассмотрены высшая юридическая сила Конституции, система нормативно-правовых актов, независимость судебной власти и процесс построения правового государства. Кроме того, в статье освещается роль конституционных ценностей в современном демократическом обществе.

Ключевые слова: Конституция, верховенство закона, конституционализм, правовое государство, права человека, судебная власть, нормативно-правовая система, правовые реформы.

Kirish

Huquqiy davlat qurish har qanday demokratik jamiyatning strategik maqsadi hisoblanadi. O‘zbekiston Respublikasida mustaqillik yillaridan boshlab huquqiy tizimni takomillashtirish, fuqarolarning huquq va erkinliklarini ta’minlash hamda davlat boshqaruvini modernizatsiya qilish bo‘yicha keng ko‘lamli islohotlar amalga oshirildi. Konstitutsiya davlat va jamiyat hayotining asosiy huquqiy poydevori bo‘lib xizmat qiladi. Xususan, 2023-yil 30-aprelda referendum asosida o‘tkazilgan, 2023-yil 1-maydan qonuniy kuchga kirgan yangi tahrirdagi O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi qabul qilinishi mamlakatda konstitutsiyaviy qadriyatlarni mustahkamlashga qaratilgan muhim qadam bo‘ldi.

Konstitutsiyaviylik prinsipi davlat hokimiyatining Konstitutsiya normalari asosida tashkil etilishini, qonun ustuvorligi esa barcha subyektlarning qonunga bo‘ysunishini anglatadi.

Asosiy qism

Konstitutsiyaviylik zamonaviy huquqiy davlat nazariyasining fundamental kategoriyalaridan biri bo‘lib, u davlat hokimiyatining Konstitutsiya bilan cheklanishi va barcha normativ-huquqiy munosabatlarning asosiy qonun doirasida tartibga solinishini anglatadi. Konstitutsiyaviylik nafaqat Konstitutsiyaning mavjudligini, balki uning real amal qilishini, davlat organlari va mansabdor shaxslarning o‘z faoliyatini konstitutsiyaviy normalar asosida olib borishini ham ifodalaydi. Buni esa O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasining 15-moddasida ham ko‘rishimiz mumkin, yani chiqarilayotgan barcha qonunlar, normativ-huquqiy hujjatlarning hammasi asosiy qonunimiz bo‘lmish konstitutsiya zid bo‘lmasligi hamda konstitutsiya asosida qabul qilinishi zarur.

Yangi tahrirdagi O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi inson huquq va erkinliklarini oliy qadriyat sifatida e’tirof etib, davlatning asosiy maqsadi inson manfaatlarini ta’minlashdan iborat ekanligini mustahkamladi. Bu yondashuv konstitutsiyaviylikning mazmunini yanada boyitdi. Konstitutsiya davlat hokimiyatining tashkil etilishi, vakolatlari va o‘zaro munosabatlarini belgilab berish orqali hokimiyatlar bo‘linishi prinsipining huquqiy asosini yaratadi. Albatta, bu konstitutsiyamizning 11-moddasi bo‘lib, qonun chiqaruvchi, ijro etuvchi va sud hokimiyati o‘rtasidagi muvozanat konstitutsiyaviylikning amaliy ifodasidir.

Konstitutsiyaviylik normativ-huquqiy hujjatlar ierarxiyasi orqali ham ta’minlanadi. Huquqiy tizimda Konstitutsiya eng yuqori yuridik kuchga ega bo‘lib, boshqa barcha qonunlar va qonunosti hujjatlar unga muvofiq bo‘lishi shart. Agar normativ-huquqiy hujjat Konstitutsiyaga zid bo‘lsa, u haqiqiy emas deb topiladi. Bu esa huquqiy tizimning yaxlitligi va barqarorligini kafolatlaydi. Ushbu mexanizm davlat boshqaruvida qonuniylik va izchillikni ta’minlashga xizmat qiladi.

Qonun ustuvorligi demokratik jamiyatning ajralmas belgisi bo‘lib, davlat va jamiyat hayotida qonunning hukmronligini anglatadi. Ushbu prinsip shuni taqozo etadiki, davlat organlari ham, mansabdor shaxslar ham, oddiy fuqarolar ham qonunga bo‘ysunishi shart. Qonun ustuvorligi hokimiyatning o‘zboshimchaligiga yo‘l qo‘ymaslik, inson huquq va erkinliklarini samarali himoya qilish hamda ijtimoiy adolatni ta’minlashning muhim omilidir.

Qonun ustuvorligi prinsipi amalda qonunning aniqligi, barqarorligi va umummajburiyligi orqali namoyon bo‘ladi. Qonunlar aniq va tushunarli bo‘lishi, ularni qo‘llash jarayonida bir xil talqin qilinishi zarur. Aks holda huquqni qo‘llash amaliyotida ziddiyatlar va noaniqliklar yuzaga keladi. Shu bois qonunchilikni tizimlashtirish va kodifikatsiya qilish jarayonlari qonun ustuvorligini ta’minlashning muhim yo‘nalishlaridan biridir.

Konstitutsiyaviylik va qonun ustuvorligi bir-biri bilan uzviy bog‘liq tushunchalardir. Konstitutsiya qonun ustuvorligining asosiy manbai bo‘lsa, qonun ustuvorligi esa konstitutsiyaviy normalarning amalda ishlashini ta‘minlaydi. Ushbu o‘zaro bog‘liqlik huquqiy davlatning institutsional poydevorini shakllantiradi. Inson huquqlarining ustuvorligi, tenglik prinsipi va adolat kategoriyalari aynan qonun ustuvorligi orqali hayotga tatbiq etiladi. Shu bois ham Konstitutsiyaviylik va qonun ustuvorligi bir-biri bilan uzviy bog‘liq hisoblanadi.

Konstitutsiyaviylikni ta‘minlashda sud hokimiyati alohida o‘rin tutadi. Sud hokimiyatining mustaqilligi qonun ustuvorligining muhim kafolatidir. O‘zbekistonda konstitutsiyaviy nazorat funksiyasini O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyaviy sudi amalga oshiradi. Mazkur organ normativ-huquqiy hujjatlarning Konstitutsiyaga muvofiqligini tekshiradi hamda konstitutsiyaviy talqin beradi. Bu jarayon huquqiy tizimning izchil ishlashini ta‘minlaydi. Sud-huquq tizimida olib borilayotgan islohotlar sudlarning mustaqilligini kuchaytirish, ochiqlik va shaffoflikni ta‘minlash hamda fuqarolarning sudga bo‘lgan ishonchini mustahkamlashga qaratilgan. Elektron sudlov tizimining joriy etilishi, sud qarorlarining ochiq e‘lon qilinishi va advokatura institutining rivojlantirilishi qonun ustuvorligining amaliy ifodasidir.

Shuningdek, konstitutsiyaviylik va qonun ustuvorligi huquqiy ong va huquqiy madaniyat bilan chambarchas bog‘liqdir. Jamiyat a‘zolarining qonunga hurmat bilan munosabatda bo‘lishi, o‘z huquq va majburiyatlarini bilishi va ularga amal qilishi huquqiy davlat barqarorligini ta‘minlaydi. Huquqiy madaniyat darajasi past bo‘lgan jamiyatda eng mukammal qonunlar ham kutilgan natijani bermasligi mumkin. Zamonaviy sharoitda raqamlashtirish jarayonlari ham konstitutsiyaviylik va qonun ustuvorligiga yangi talablar qo‘ymoqda. Elektron hukumat tizimlari, onlayn sudlov va raqamli xizmatlar davlat boshqaruvida shaffoflikni oshirishga xizmat qiladi. Shu bilan birga, shaxsiy ma‘lumotlarni himoya qilish va axborot xavfsizligini ta‘minlash masalalari ham dolzarb ahamiyat kasb etmoqda. Umuman olganda, konstitutsiyaviylik va qonun ustuvorligi O‘zbekiston Respublikasida demokratik islohotlarning asosiy tayanchiga aylangan. Ularning samarali amal qilishi davlat va jamiyat o‘rtasidagi ishonchni mustahkamlash, inson huquqlarini himoya qilish va barqaror taraqqiyotni ta‘minlashning muhim sharti hisoblanadi.

Xulosa

O‘zbekiston Respublikasida konstitutsiyaviylik va qonun ustuvorligi tamoyillari huquqiy demokratik davlat qurishning muhim asosidir. Konstitutsiyaning oliy yuridik kuchga ega bo‘lishi, sud tizimining mustaqilligi va normativ-huquqiy tizimning izchil rivojlanishi jamiyat barqarorligini ta‘minlaydi. Kelgusida huquqiy ong va huquqiy madaniyatni oshirish, qonun ijrosini samarali ta‘minlash hamda konstitutsiyaviy nazorat mexanizmlarini takomillashtirish muhim ahamiyat kasb etadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

1. O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi
2. O‘zbekiston Respublikasining Normativ-huquqiy hujjatlar to‘g‘risidagi qonuni
3. O‘zbekiston Respublikasining Sudlar to‘g‘risidagi qonuni
4. Inson huquqlari umumjahon deklaratsiyasi
5. Fuqarolik va siyosiy huquqlar to‘g‘risidagi xalqaro pakt
6. O‘zbekiston Respublikasida sud-huquq tizimini isloh qilish konsepsiyasi

7. Huquq nazariyasi
8. Davlat va huquq nazariyasi
9. Konstitutsiyaviy huquq asoslari
10. O‘zbekiston Respublikasining Jinoyat kodeksi
11. O‘zbekiston Respublikasining Fuqarolik kodeksi
12. O‘zbekiston Respublikasining Ma’muriy sud ishlarini yuritish to‘g‘risidagi kodeksi